

Sárdy Péter

Szerencsés vétek?

„Oh, szerencsés vétek, amely ilyen s ekkora Megváltót érdemelt!”
 („O felix culpa, quae talem et tantum meruit habere redemptorem!”)
 (részlet a húsvéti örömeinkből)

Az *Exultet* [„Ujjong...”] kezdetű, jellegzetesen római húsvéti ének győzelmi pátosza új fényben tűnt fel számomra Mel Gibson filmje, a *Krisztus passiója* révén. A film főhívta a figyelmemet: a római liturgiának a „szerencsés vétek” (*felix culpa*) miatti ujjongása alkalmas arra, hogy eltakarja tekintetünk elől a ténylegesen létező kereszténység egyik rettenetes oldalát, amelyet immár évszázadok óta nem vettek figyelembe, talán tudatosan hallgatták el, vagy egyenesen elfojtották. Ez a film arra indít minket, hogy elgondolkodjunk a kereszténység és az erőszak viszonyáról.

A Krisztus megváltó áldozati haláláról szóló keresztény mítosz nem csupán az áldozati szerepet ruhazza fel isteni méltósággal, hanem egyidejűleg isteni minőséggel látja el magukat az erőszakos cselekedeteket és az erőszakot elkövetőket is. Hiszen maga az „Atyaisten” „nem kímélte saját Fiát, hanem odaadta őt értünk” (Róm 8,32-34) – mégpedig pontosan e grandiózus szadomazochista „üdvözítő rendezvény” szolgálatára. A bűncselekmény tetesei – Kaifás főpaptól az utolsó hóhérlegényig – csak az ő eszközei voltak. Ez a páli konstrukció – amelyet az egyház meg gondolás nélkül „isten kinyilatkoztatásként” magáévá tett – egyrészt „a szenvedés kultuszának” mazochista spiritualitását teszi kézenfekvővé a keresztények számára, mégpedig „a tökéletesség útjaként”, másrészt a problémák megoldásaként az erőszak alkalmazást ajánlja mint magától értetődő, hiszen Isten cselekvése által megszentelt eszközt. Mít tartsunk egy effajta „kinyilatkoztatásról”? Az az összefüggés, amelyben ez a súlyos mondat áll Pál apostolnak a Rómaiakhoz írt levelében, sok mindent elárul Pál apostol megváltásmodelljének tudattalan lélektani háttéréről:

Mert kinek az „üdvösségére” lett állítólag megrendezve ez a szörnyű emberölés? Természetesen „értünk” történt, amint kifejezetten olvashatjuk. (És szeretném hozzátenni: „Értünk, akik magunk sem vagyunk

mentesek az effajta kegyetlenségek-től!”) Hiszen mi húzunk hasznot ebből a kegyetlenségből, és helyeseljünk is ezt az „előnyünket”. Pál apostol ugyanis pontosan ebben az értelemben beszél itt gondolatmenetének célpontjáról: „Hogyan ne ajándékozná ő [ez az Isten] nekünk veled [a megkínzásra és leölésre „odaadott” áldozattal] együtt mindent? Ki vádolhatja Isten választottait? Ki ítélné el őket?” Ezek a szavak világosan elárulják, milyen haszonnal járt Pál (és vele a keresztények) számára az általa ábrázolt „üdvözítő rendezvény”, nevezetesen saját amnesziájukat eredményezte: most már elfojthatják bűntudatukat, mert többé senki sem vádolhatja és ítélné el őket. Immár tehetnek, amit akarnak, mert ők ennek az Önkény-Istennek a választottjai, miközben „a többiek”, „a harag edényeit”, akiken „meg akarta mutatni haragját és ki akarta nyilvánítani hatalmát”, Isten „megsemmisítésre szánta” (Róm 9,22). És ha maga Isten így bánik a gonoszokkal, akkor minden kor keresztényei megnyugodva azonosulhatnak Istenükkel: kiválasztottságuk tudatában nekik is szabad gyűlölniük és gyilkolniuk (természetesen csak „Isten ellenségeit”), és aztán nyugodtan megfeledezhetnek az egészről.

Úgy tűnik, ez a kiválasztottságtudat a tudattalan háttére azoknak a véget érni nem akaró kegyetlenségeknek, amelyeket hosszú történetük során a keresztények a hitükre hivatkozva, meg gondolatlanul vagy egyenesen jó lelkiismerettel elkövettek, s amelyeket most nem szükséges felsorolnom. Csupán egyetlen jellemző példát szeretnék itt megemlíteni, a kereszties hadjáratok vérfürdőit, amelyeket „Isten akarja ezt!” jelszóval rendeztek meg – feledve Jézus „Jó Hírét” a minden embert megkülönböztetés nélkül szerető „Atyáról”, hiszen az az Isten, akinek megsértett becsülete egykor Jézus megfeszítését követelte (vagyis egy erőszakos bűncselekményt), természetesen azt sem tűrhette, hogy „az ő sírja” a „hitetlenek” kezén van. Ez az Isten persze nem állhatta ki káro-

sodás nélkül a későbbi felvilágosodás támadásait. Méltán kapta meg sírját (Nietzsche nyomán) a 20. században, még ha „Isten halálának” meghirdetése sok keresztény számára sokkot jelentett is.

Ne mondja senki, hogy itt valami teljesen idegen dolgot magyaráztam bele a Római levélbe! Hiszen mit mond maga a keresztény hittan arról, mi célból támadt fel Krisztus? Amint ismeretes, azért, hogy visszatérjen, és az ítéletkor bosszút álljon ellenségein, akiket az ő látványos diadala után végül az örök tűzben fognak kínozni. Éz nemcsak a „sötét középkor” hite vagy a nehezen értelmezhető Jelenések könyvének egyik kijelentése, hanem egyenesen Jézusnak is a szájába adták, amikor Lukács evangéliumának egyik példabeszédében azt mondatja a „királlyal”: „Ellenségeimet pedig, akik nem akarták, hogy királyuk legyek, hozzátok ide, és szemem láttára öljétek meg őket” (Lk 19,27).

Vajon az ismert megváltástan istenképében fel lehet-e még ismerni Jézus „Atyját”, aki „fölkelti napját jókra és gonoszokra”, és aki „az elveszett után megy, amíg meg nem találja” (Mt 5,45; Lk 15,4)? A keresztény „tanítók” hogyan feledkezhetek meg ennyire arról, amit Jézus – akiről azt vallják, hogy „valóságos Isten a valóságos Istentől” – maga mondott Istenről? Talán sosem is értették őt helyesen. Azok az emberek, akik már életében sem értették meg Jézust, tanítványainak nevezhették ugyan magukat, de „húsvét után” sem voltak képesek észrevenni, hogy elképzeléseik mely pontokon nem egyeztethetők össze korábbi mesterük szellemével. Később aztán – „apostoli hitükkel” – sajnos mértékadóvá váltak a keresztény gondolkodás számára, amelyben azóta az ő jézusellenes elképzeléseik uralkodnak, „tévedhetetlenül”.

Rossz néven lehet-e venni még a keresztényektől bármilyen kegyetlenséget, ha „apostoli” irataikban – Isten szavaként! – annak az „istenembernek” a ragyogó példáját állították eléjük, aki szenvedése után „az utolsó napon” végre győztesként

fogja kiélni agresszióját? Valóban úgy tűnik, hogy a kereszténység vált az emberiség legerőszakosabb válásává, de biztos, hogy ez Jézus szándéka *ellenére* történt. A keresztények áthagyományozták ugyan az ő *valódi* és erőszakmentes „*Jó Hírét*” is, de oly mértékig ásták el azt saját „fontos” tanaik törmeléke alá, hogy ott inkább egy szeretetreméltó prédikátor jámbor túlzásának látszik, amelyet e tekintetben aligha kell egészen komolyan venni.

Jézus „*Jó Híre*” azonban – a görög ókor egyes eszméivel és a próféták legjobb (vallás- és társadalomkritikai) hagyományával együtt – az

emberi jogok, az erőszakmentesség s a népeket és fajokat átfogó szolidaritás mai eszményeivé fejlődött, s ezek az eszmények korunkban végre elkezdik lassan átalakítani az emberiség gondolkodását. Az a tragédia, hogy Jézus tanításának e felszabadító továbbfejlődését nem a keresztény egyházaknak köszönhetjük, hanem éppen az általuk „istentelennek” rágalmozott felvilágosodásnak kellett ezt az egyházak ellenében érvényre juttatnia.

Képesek-e még a keresztények utolérni ezt a világméretű fejlődést, tekintettel arra, hogy egyedül igaz hitük öntudata oly alaposan immu-

nizálta őket minden haladásesszémével szemben? Megtarthatják-e az egyházak a jövőben is az emberiség szellemi fejlődésében játszott fontos szerepüket? Ez attól függ, hogy képesek lesznek-e Jézus valódi „*Jó Hírét*” igazán megérteni, mellette kiállni és azt hitük középpontjává tenni. Ez a „*Jó Hír*” – végre a hit központjában – akkor bizonyára alaposan viszonylagossá teszi majd az úgynevezett apostoli hagyomány számos „igazságát”, amelyek csupán az erőszak Jézus által meghaladott paradigmájának örök érvényességét írják tovább.

Jobbakat tanulunk

Ez a két szó a II. Helvét hitvallásra utal. Meggyőződésem szerint a Hitvallás legértékesebb része az a néhány mondat, amely az Előszó végén olvasható: „... az itt előadottakat készek vagyunk részletesebben kifejteni, sőt azoknak, akik az Isten beszédéből jobbakra tanítanak, köszönet kifejezésével engedünk is az Úrban, akinek dicséret és dicsőség.”

Tehát elmondjuk hitvallásunkat, de nem tekintjük magunkat csalatkozhatatlannak, és vallomásunkat sem tekintjük végérvényesnek, lezártnak. Mi nem tudunk az itt mondottaknál „jobbakat” tanítani, de nem zárjuk ki azt, hogy lehetséges az ittenieknél jobb tanítás. – Gyönyörködöm ebben az alázatos nyitottságban, és magamat is ennek jegyében vallom református hívő embernek.

Az a tragédiánk, hogy bár ezt a nyitottságot írásba foglaltuk, és elméletileg ma is így valljuk, de nyoma sincs annak, hogy ebben a tágasságban akarnánk élni. Ami a 16. század közepén született, arról alkotói is úgy gondolkodtak, hogy „menet közben” vallották meg a hitüket: Most itt tartunk, de ez nem végállomás. A református orthodoxiában azonban végállomássá lett a menet közben született hitvallás.

Itt az ideje, hogy valóban „reformált” keresztények legyünk. Engedjük azoknak a „jobb tanításoknak”, amelyek Kálvinék óta a bibliakutatás eredményeiből kiviláglottak. Eközben teljes tisztelettel és hálaadással adózunk a reformátoroknak azért, hogy a maguk idején maximális odaadással, nyitottsággal és hűséggel „tudakozták az Írás-

kat”. Miben jutottunk önállók előbbre?

Sok mindenben. Az ókori történelem kutatása során, illetve az ásatásokból sok új adat került elő, s a gondolkodásunk, igazságkereső módszerünk is jelentős változáson ment át. Amikor most felmutatok három olyan témakört, amelyben előbbre kell lépniük annál, ahol a reformátorok voltak, nyomatékosan hangsúlyozom, hogy nem mondom ítéletet a reformátorok felett. Nem állítom, hogy már nekik is tudniuk kellett volna azt, ami menet közben – az évszázadok során – tisztázódott. Mi hibázunk, ha a történelmünk iránti tisztelet annyira megbénít minket, hogy nem tudunk előremozdulni, nem tudunk a Jelenidőbe lépni.

1. Erőszakmentesség

Ennél is több az, hogy „szeressetek ellenségeiteket” (Máté 5). Mai mértékkel mérve elfogadhatatlanul erőszakos volt a reformáció népe. Igaz, hogy a történelem adatai szerint az inkvizíciónak több mint harmincezer áldozata volt, de ez együttesen sem felelteti el annak az egy máglyának a szégyenét, amelyen Genf városában Szervét Mihályt tűzhálalba küldték. Münzer Tamás lázadó parasztjainak a vére, és még inkább az anabaptisták (újrakeresztelők, baptisták) sok ezer vértanúja bizonyítja, hogy a Hegyi Beszéd legalapvetőbb tanítását nem értették a 16. században, és nem értették a reformátorok sem. A problémát nem oldja meg az, hogy ma már az államhatalom nem engedélyezi a máglyák „igazságszolgáltatását”. Bőven van lehetőség ma is az egyházakon belüli erőszakosságra. Ma

is vannak még uralkodó főpapok és úrhatnám kispapok, szektavezérek. Ma már külön tudományág „a problémák erőszakmentes megoldásának” kimunkálása. Ebben – sajnálatos módon – az egyházak nem tudnak segítséget nyújtani. A teológiai tisztázásban sem, és még kevésbé a gyakorlati élet példamutatásában.

Ismét mondom: nem a régieket hibáztatom, a „világ” mindenestül bent tanyázott az egyházban, de ezt még a reformátorok sem vették észre; inkább azon somorkodom, hogy még a mi nemzedékünkben is lehetett börtönbe kerülni – egyházi segédlettel – azért, mert valaki betűszerinti következetességgel tiltakozott az erőszak ellen.

2. A vér teológiája

Hitem szerint radikálisan át kell gondolni Jézus kereszten elszenvetett véres „áldozatának” a jelentőségét. Egyre több hívő ember előtt kezd földerengeni – minden különös teológiai ráhatás nélkül is –, hogy tarthatatlan a régi spekulatív, skolasztikus dogmatika, nevezetesen ez a tanítás: A bűnbeesés óta minden ember megrontja Isten dicsőségét. El kell rendezni a bűn-ügyet. Am erre az ember nem képes. Olyan nagy sérelem esett Isten dicsőségén, hogy azt ember nem tudja jóvátenni. Ehhez áldozat, véres áldozat kell. Isten Fiának véres áldozata kell: Jézusnak a kereszten kiömlött vére kiengeszteli a bűnöket gyűlölő Istent, lecsönnesíti Isten igazságosságát követelő haragját.

Ha csak kicsit is el tudunk szabadni a régi – de nagyon milyen beidegzett – gondolatoktól, mindjárt kitűnik, hogy ez a tanítás tipikusan jogászai gondolkodásra vall. Bűn,